



» WIEKEN IN WEER EN WIND «

POMPEN OF VERZUIPEN

Het Gooi heeft iets bijzonders: EEN POLDERMOLEN. Hij heet DE ONRUST, staat er al sinds 1809 en regelt op windkracht het waterpeil van het Naardermeer.

Thon Stoffelen is, naast Jan en Otto, een van de drie vrijwillige molenaars. “Om tien millimeter kwijt te raken, moeten we twee dagen draaien.”

TEKST: ANGELA VAN DER ELST FOTOGRAFIE: ARIE VAN DEN HOUT

Met een brede grijns staat Thon Stoffelen in de deuropening van molen De Onrust. Sinds een jaar of twintig werkt hij hier als vrijwillige molenaar en ontvangt hij zondagmiddagpassanten, schoolklassen of anderszins geïnteresseerden die aan de Boezemkade komen aanwaaien. Om onverminderd enthousiast rond te leiden en te vertellen over de geschiedenis van dit exemplaar, de werking, en onderdelen als de koningspil en het waterwiel. Soms draait hij ter demonstratie aan een soort enorm stuur (het kruirad) dat aan de buitenkant zit, om de molenkap te draaien. “Bij een grote windrichtingverandering moet ik er zelfs in lopen, dan lijkt ik wel een hamster in een rad.” Thon kent de molen van haver tot gort. “Als dit virus je eenmaal te pakken heeft, laat het je nooit meer los.”

Windkracht

De Onrust is een achtkantige poldermolen, eigendom van Natuurmonumenten, en regelt het waterpeil van het Naardermeer. “Op windkracht, en dat is bijzonder, want de meeste molens zijn vervangen door elektrische gemalen.” ’s Winters maalt de molen er tussen september en april water uit; via de Vecht en het Amsterdam-Rijnkanaal zo de Noordzee in. De hoeveelheid is afhankelijk van de windsterkte. “Om tien millimeter kwijt te raken, moeten we twee dagen draaien.” Zomers zou er bij grote droogte, oftewel een extreem laag peil, water ingelaten kunnen worden.

Peilmeters

Dit doet De Onrust al sinds 1809. Toen werd-ie neergezet om het Naardermeer leeg te pompen, maar de plannen wijzigden (voor de zoveelste keer in de afgelopen eeuwen), waarna z’n functie het sturen van de

waterstand is geworden. In de slootjes op weg ernaartoe hangen her en der de blauwe peilmeters, zodat bijvoorbeeld boeren en beheerders weten waar ze aan toe zijn. Waarom de molen De Onrust heet, heeft Thon ondanks al zijn speurwerk in archieven niet kunnen achterhalen. “Maar mijn eigen verklaring ervoor is dat ie nogal snel op de wind reageert. Je hebt ook luie molens, maar dat is deze zeker niet; je zou ‘m eerder onrustig kunnen noemen. Vandaar misschien z’n naam.”

De lucht lezen

Vanuit de knusse voormalige molenaarswoning op de begane grond van De Onrust leest Thon de lucht. “Dit is de plek van de actieve molenaar: je hoort het geluid van de molen terwijl ie aan het werk is en ziet wat voor weer eraan komt, waardoor je bijvoorbeeld weet of je de zeilen moet zwichten.” Oftewel op- of uitrollen. Het vertrek biedt een ruim zicht op de omliggende weilanden; bij helder weer zijn in de verte zelfs de puntjes van de twee molens aan de Vecht bij Weesp zichtbaar. En hoewel er in de loop der decennia elektriciteitsmasten, snelwegen, rails en een spoorbrug aan het landschap zijn toegevoegd, bleven de wezenlijke elementen onveranderd: de wolken, de wind, de wieken. Dat zorgt ervoor dat tijdens het turen naar de einder het betimmerde, hoekige kamertje van de molen een soort tijdmachine lijkt. De bedachtzaamheid en rustige beschouwing is ook goed voor de bewustwording van hoeveel we aan dit soort bouwsels, en hun meesters, te danken hebben; hoe ze land wonnen,



DE KONINGSSPIL IS HET HART VAN DE MOLEN

watersnood voorkwamen, koren maalden, van dik hout planken zaagden en talloze mensen aan voedsel of arbeid hielpen.

Reuzel

Naast het grote onderwiel, dat zes meter hoog is, verhaalt Thon over de enorme bonk energie die zo’n molen is. “Eén omwenteling van het scheprad is tienduizend liter water.” En in die schoep wordt van alles meegenomen. “Zulke snoeken,” zegt Thon, terwijl hij zijn armen spreidt, “van wel een meter, of anderhalf.” Hij haalt het emmertje reuzel tevoorschijn waarmee vroeger assen werden gesmeerd. “De techniek van een molen is zeer logisch en heel eenvoudig.” Aldus de voormalig boordwerktuigkundige. Maar, eerlijk is eerlijk, eigenlijk kan een leek ook wel een beetje snappen wat hier gebeurt; hoe het een in het ander grijpt en aldus op gang komt, vaart krijgt. Niet in de laatste plaats door de duidelijke uitleg van de hobbymolenaar.

Bouwpakket

In de nok van de molen, volgens Thon ‘het heilige der heiligen’, waait het door de bewust aangebrachte kieren »

» DE MOLEN SPREEKT

Wanneer de molen stilstaat, kunnen molenaars de stand van de wieken gebruiken om mensen iets te vertellen. Zo bestaan er een vreugde- en een rouwstand, of geven de wieken aan of ze voor even halthouden of voor langere tijd, bijvoorbeeld wanneer er schade is. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is de molen De Trouwe Wachter bij Tienhoven gebruikt om omwonenden regelmatig te informeren over de aanwezigheid van Duitsers door de wieken in de ‘waarschuwingsstand’ te zetten, waardoor onderduikers zich tijdig ergens in het riet konden verstoppen. Bij De Onrust geldt: wanneer de blauwe wimpel wappert, is de molen geopend voor bezoek.

» ERFGOEDAMBASSADEUR

In 2017 plaatste Unesco het Nederlandse molenaarsambacht op de lijst van immaterieel cultureel erfgoed. Daarmee is het nog belangrijker geworden om de historie en vakkennis te blijven doorgeven. Of zoals Thon Stoffelen het zegt: “Als molenaar ben je ook ambassadeur.”

» KLAP VAN DE MOLEN

Hoe meer een bepaald woord of onderwerp terugkomt in een taal, hoe vaker de sprekers ervan ermee te maken zullen hebben (gehad). Zo is er in het Nederlands geen gebrek aan spreekwoorden of zegswijzen waarin molens een rol spelen. Neem ‘een klap van de molen gehad hebben’ of ‘iets is koren op je molen’ – die herken je zo. Maar wat dacht je van ‘er is iets niet in de haak’ of ‘van dik hout zaagt men planken’? Het te gortig maken, met alle winden meedraaien, iemand de wind uit de zeilen nemen? Vroeger voor iedereen makkelijk herleidbare uitdrukkingen, nu soms raadsels uit het verleden.



MOLENAAR THON STOFFELEN

*“DE KAP IS
HET HEILIGE
DER HEILIGEN”*



bij de raampjes om de temperatuur rond al dat hout min of meer constant te houden. Hij wijst op de koningsspil: het hart van de machine. “Daar is een eik van een jaar of twee-, driehonderd oud voor geveld.” Om er, begin 1800 dus, een robuuste paal uit te maken van achttien meter hoog, waar men de rest van de molen omheen optrok. “Het is eigenlijk een grootformaat bouwpakket, met allemaal genummerde onderdelen. En alles was altijd herbruikbaar. Wanneer een molen niet meer nodig was, werd hij afgebroken en ergens anders opnieuw opgebouwd.” Thon kwam toevallig in de wereld van de molens terecht. “Tijdens een fietstochtje met mijn vrouw begin jaren negentig ging ik er voor het eerst eens bij eentje naar binnen. Er werkte daar een oude baas en ik hing aan zijn lippen. De dag erna ging ik terug met een hoofd vol vragen. Uiteindelijk verwees hij me naar het Gilde van Vrijwillige Molenaars en hun opleiding; zo is het begonnen.” Nu is Thon zelf iemand geworden die molenaars de kneepjes van het vak leert en vol passie belangstellenden laat kennismaken met dit oer-Hollandse wonder van techniek. In het bijzonder het speciale geval van, en voor, het Gooi. ◀

*“EEN MOLEN IS
EEN HEEL GROOT
BOUWPAKKET”*

» NEDERLAND MOLENLAND

De molen is niet voor niks een van de symbolen van ons land geworden: tot 1900 stonden er hier tienduizend, nu nog een kleine twaalfhonderd. De Zaanse Schans spande de kroon; daar waren er tijdens de hoogtijdagen, in de achttiende en negentiende eeuw, zeshonderd te vinden. Daarmee was dit het eerste industriegebied van Nederland. Het record van het Naardermeer is gevestigd aan het begin van de zeventiende eeuw, met twaalf exemplaren. Die waren er toen neergezet in het kader van de droogmakingsplannen om kostbare veengrond te winnen.

» OOK EEN VRIJWILLIGE MOLENAAR WORDEN?

Het Gilde van Vrijwillige Molenaars leidt sinds 1972 mannen en steeds meer vrouwen op die een wind- of watermolen willen leren bedienen. De opleiding duurt ongeveer twee jaar en bestaat uit theoretische informatie en veel oefenen in de praktijk. Al vanaf je veertiende kun je je aanmelden (na je eerst goed geïnformeerd te hebben over wat het vak precies inhoudt). vrijwilligemolenaars.nl

INFO

MOLEN DE ONRUST

Boezemkade 1, Muiderberg
Telefoon: 06 – 53819317 (Thon Stoffelen)
Geopend op zondagen van elf tot vier en op afspraak. Verder te bezichtigen tijdens Nationale Molendag (op de tweede zaterdag en zondag in mei) en Open Monumentendag (het tweede weekend van september).